

нула народ України на демократичні перетворення. Саме тому можна констатувати, що сучасний період розвитку місцевого самоврядування характеризується спробами створення ефективно діючої моделі, яка б урахувала досвід розвитку західних муніципальних систем та базувалася б на традиціях становлення цього інституту в Україні.

Підсумовуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що місцеве самоврядування в нашій країні має глибокі

історичні традиції та продовжує свій розвиток складним шляхом еволюції.

Беззаперечним є той факт, що вивчення історичних особливостей розвитку місцевого самоврядування на теренах нашої Батьківщини дає нам змогу врахувати помилки й здобутки минулого та, використовуючи сучасні розробки науковців у сфері його теоретичних засад функціонування і практичний досвід, використати можливість створити ефективну національну систему місцевої влади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України [Текст]. – Київ: ЦУЛ, 2014. – 60 с. – (Законодавство України).
2. Закон України про місцеве самоврядування // Верховна рада України – офіційний веб – портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
3. Бориславська О. Місцеве самоврядування як форма децентралізації та гарантія демократичного та політичного режиму / О. Бориславська // Вісник Львівського університету. – 2011. – Випуск 52. – С. 26–27. – (Серія: юридична).
4. Парламенські процедури // Посібник для депутатів місцевих рад та активістів громад. – Одеса, 2011. – 134 с.
5. Губрик А.О. Вікові традиції й самоуправління міст середньовічної України / А.О. Губрик // Актуальні проблеми міст та міського самоврядування (історія і сучасність) : тези міжнародної науково-практичної конференції. – Рівне, 1993. – С. 13.
6. Грушевський М. Ілюстрована історія України / М. Грушевський. – Київ – Львів, 1913. – 556 с.
7. Конституційне право України / за ред. акад. АПРН України, д-ра юрид. наук Ю.М. Тодики, д-ра юрид. і політич. наук В. С. Журавського]. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. – 544 с.
8. Костомаров Н. И. Русская история в жизнеописаниях ее главнейших деятелей . – М. : Эксмо, 2006. – 1024 с.
9. Лебединський Ю., Карчева Г. Магдебурзьке право та сучасні проблеми міста [Текст] / Ю. Лебединський, Г. Карчева // Місцеве та регіональне самоврядування України. – К., 199. – вип.1–2. – С. 123–131.
10. Шаповалова А. Еволюція самоврядних інституцій на теренах України в процесі історичного розвитку / А. Шаповалова // Віче. – 2009. – № 8. – С. 24.
11. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків : у 3-х т. / Д.І. Яворницький. – К. : Світ, 1991. – Т. 3. – 557 с.
12. Оніщук М. Правові засади місцевого самоврядування в Україні / М.Оніщук, В. Компо. – К. – 45 с.
13. Руснак Б.А. Місцеве самоврядування в Україні: теорія і практика / Б.А. Руснак // Посібник для депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів]. – Одеса, 2011. – 536 с.
14. Кравченко В. Територіальний устрій та місцеві органи влади України / В. Кравченко. – К. : Нац. ін-т стратегічних досліджень, 1995. – Вип. 43. – 89 с.
15. Ткачук А. Місцеве самоврядування в Україні / А. Ткачук, Ю. Саєнко, М. Привалов // Розбудова держави. – 1997. – № 7–8. – С. 72.
16. Декларація про державний суверенітет України // Відомості Верховної Ради України. – 1990. – № 31. – Ст. 429.
17. Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР і місцеве самоврядування : Закон УРСР від 7 грудня 1990 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 2. – Ст. 5.

УДК (09):340.12:321.01:172.2

ІДЕЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ ВЛАДИ У ПОЛІТИКО-ПРАВОВІЙ ДУМЦІ ДАВНЬОГО ЄГИПТУ ТА ВАВИЛОНУ

Томкіна О.О.,

к.ю.н., провідний науковий співробітник

Київський регіональний центр Національної академії правових наук України

Стаття присвячена історичному аспекту проблеми забезпечення організації та здійснення державної влади на засадах доброчесності. Значний потенціал політичної і правової мудрості щодо доброчесності влади накопичений за тисячолітню історію східних цивілізацій. Етичні настанови, інструкції, вказівки дидактичного характеру чинити правильно відповідно до світоглядних уявлень давніх народів про праведне життя і добре владарювання сформульовані у низці пам'яток політико-правової думки Давнього Єгипту і Вавилону, що дотепер відіграють пізнавальне і методологічне значення для сучасної науки.

Ключові слова: доброчесність, справедливість, гуманність, державна влада, моральні якості, політико-правова думка, Давній Єгипет, Вавилон.

Томкина Е.А. / ИДЕЯ НРАВСТВЕННОСТИ ВЛАСТИ В ПОЛИТИКО-ПРАВОВОЙ МЫСЛИ ДРЕВНЕГО ЕГИПТА И ВАВИЛОНА / Киевский региональный центр Национальной академии правовых наук Украины, Украина

Статья посвящена историческому аспекту проблемы организации и осуществления государственной власти на основах нравственности. Весомый потенциал политической и правовой мудрости относительно нравственности власти накоплен на протяжении тысячелетней истории восточных цивилизаций. Моральные наставления, инструкции, указания дидактического характера относительно правильных поступков согласно мировоззренческим представлениям древних народов о праведной жизни и добром властвовании сформулированы в ряде источников политико-правовой мысли Древнего Египта и Вавилона, которые до сих пор имеют познавательное, а также методологическое значение для современной науки.

Ключевые слова: нравственность, справедливость, гуманность, государственная власть, моральные качества, политико-правовая мысль, Древний Египет, Вавилон.

Tomkina O.O. / AN IDEA OF MORALITY OF POWER IS IN THE POLITICAL AND LAW OPINION OF ANCIENT EGYPT AND BABYLON / Kiev regional centre National academy of legal sciences of Ukraine, Ukraine

The article is devoted the historical aspect of problem of organization and realization of state power on beginnings of morality. Now ethics principles in activity of the state are determined society as a necessary factor of European integration of Ukraine and as a preventive mean of corruption and other official abuses in a state sector. Considerable potential of political and legal wisdom in relation to morality of power is accumulated during millennial history of east civilizations.

In old times, when the state system presented the centralized despotism which leaned against the ramified bureaucratic vehicle, purchased development ethics idea and the ideas of just life and good rule became priority.

Moral instructions, instructions, pointing of didactic character in relation to correct acts in obedience to the world view pictures of ancient people of just life and kind ruling is formulated in a number of sources of political and law opinion of Ancient Egypt and Babylon, which today have a cognitive, and also methodological value for modern science.

The row of sources of Ancient Egypt represents the connection ideas of respectable rule with establishment of the proper public peace and pay regard to that social conflicts are mostly predefined abuses of power.

In political and law opinion of Ancient Egypt and Babylon the idea of good works of power is comprehended as sharp practically political problem, the necessity of decision of which is predefined the necessity of establishment of just rule and to claim of the proper public peace.

This idea developed within the limits of ethics conception of just life, and that is why incarnated in the moral settings to do right and in government activity to want the «good ruling». The criteria of the «good ruling» individualized in moral demands to the persons, which executed state functions. These requirements foresaw obedience before God, humane attitude toward the men of the common people, worthy attitude toward inferiors and just policy, in relation to enemies. The observance of these principles of good works in government activity was examined in gage of wise rule, as a mean of avoidance of social dissatisfactions in society and as a necessary condition of vital success and forgiveness God.

Key words: morality, justice, humanity, state power, moral qualities, political and law opinion, Ancient Egypt, Babylon.

Постановка проблеми. В умовах правового демократичного розвитку сучасних держав набуває актуальності дискурс на тему співвідношення влади з мораллю, який має давню традицію і належить до «вічних» проблем людського буття. Переконання в необхідності докорінних змін усіх владних інституцій відповідно до світових стандартів доброчесності («ethical standards»), які персоналізуються в позитивних моральних якостях осіб, уповноважених на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, утвердилося і в національній свідомості українців. Наразі етичні принципи в діяльності держави визначаються суспільством як неодмінний чинник європейської інтеграції України і як превентивний засіб корупції та інших службових зловживань у державному секторі.

Аналіз історії ідей становлення і розвитку тих чи інших правових і державних інститутів, інтерпретації поглядів на останні у філософській, політичній та правовій думці мислителів попередніх епох виступає необхідним методологічним засобом пізнання держави і права. Тож вивчення політико-правової думки різних часів і народів світу становить важливу складову сучасних наукових досліджень. Їх результати відображені, зокрема, у працях В.В. Акімова, Т.Г. Андрусяк, Г.М. Бонгард-Левина, І.М. Дьяконова, П.С. Граціанського, В.Г. Графського, Ю.В. Ірхіна, М.І. Мірошниченка, В.С. Нерсисянца, Ф.П. Шульженка та інших учених.

Разом із тим при вивченні історичних джерел політико-правової думки аналіз питання доброчесності влади посідає у наукових дослідженнях незначне місце. Зокрема, частково це питання висвітлено у працях Т.Г. Аболіної, Т.Г. Андрусяк, Е.С. Молдован, О.В. Петришина, І.Г. Сурай. Отже, вивчення цього питання в історичній ретроспективі потребує більш докладного аналізу.

Метою цієї статті є аналіз політико-правової думки Стародавніх Єгипту і Вавилону щодо етичних засад державного правління, зокрема втілення ідеї доброчесності влади у діяльність держави.

Виклад основного матеріалу. Величезний потенціал політичної і правової мудрості накопичений за тисячолітню історію єгипетської цивілізації. Норми права і державного управління Давнього Єгипту були засвоєні іншими народами світу, а скарби єгипетської думки виявилися привабливим джерелом для визначних грецьких учених, філософів і державних діячів [1, с. 66-67]. Вже у період Давнього царства – епоху найвищої могутності царів, коли єгипетська державність представляла централізовану деспотію, що спиралася на розгалужений бюрократичний апарат [1, с. 39], набули розвитку етична думка і стали пріоритетними ідеї праведного життя і добро правління.

Оскільки першими джерелами політико-правових ідей давньосхідних суспільств виступали пам'ятки релігійної думки, етичні погляди давніх єгиптян знайшли своє відображення насамперед у «концепції загробного суду» [2, с. 135]. Головною пам'яткою ранньої системи єгипетської етики і, зокрема, цієї релігійної концепції виступає давньоєгипетська «Книга мертвих».

Ця Книга служила путівником для всіх правовірних єгиптян і була присвячена опису мандрювань померлої душі стежками потойбічного світу [3]. Вона змальовує загробний суд Осіріса, перед яким померлий, включаючи шляхетних єгиптян, жерців і фараонів, постає з виправдальною промовою щодо своїх учинків: «не вбивав», «не наказував убити», «не грабував», «не чинив страждань», «не погрожував», «не ображав», «не лихословив», «не чинив блюзнірства», «не лицемірив», «не брехав», «не був гордовитим» тощо [4, с. 27-29]. Інакше кажучи, поведив себе при житті доброчесно.

Наведені критерії доброчесної поведінки людини рефреном відображаються в низці давньоєгипетських «повчань», що містять моральні настанови, інструкції, вказівки дидактичного характеру чинити правильно відповідно до світоглядних уявлень давніх єгиптян про праведне життя і добре владарювання.

Так, цінним зібранням настанов життєвої мудрості, які протягом не одного століття засвоювалися у школах Давнього Єгипту [2, с. 206], є політичний твір «Повчання Птахотепа» (XXVII ст. до н.е.). Приписи «Повчання» відтворюють «етичний принцип відплати, заснований на переконанні, що правильна поведінка людини забезпечує життєвий успіх, а неправильна – веде до невдачі» [5]. Зокрема, правильним у «Повчанні» вважається: «не бути марнославним, навіть за добру освіту», «не вихвалитися за свої скарби», «поважати того, хто знає більше», «бути терплячим у спорі з ним», «бути покірним сином, адже це любить Бог» [2, с. 207]. Це стосується й чиновників. Додатковими етичними настановами для них є поради Птахотепа гуманного змісту. Він радить посадовцям бути стриманими в емоціях у відносинах з підлеглими: «якщо людина нижчого рангу веде спір, не маючи знань, зберігай мовчання. Не розмовляй з нею сердито. Не розумно виставляти насміх таку людину». Птахотепа радить: «будь ввічливим і слідкуй за тим, щоб твоя поведінка була зразковою. Не пригнічуй людей. Провітає той, хто допомагає убогим людям, а не той, хто змушує себе боятися. Слухай поблажливо тих, хто звертається до тебе. Дозволь їм говорити широко і будь готовий покласти край їх стражданям. Якщо людина не все говорить, що їй відомо, то це тому, що той, до кого вона звертається, має репутацію несправедливого судді». Мудрець наголошує: «стеж за тим, щоб

твої працівники отримували справедливу винагороду», адже така увага до підлеглих «притаманна тому, хто щедро обдарований богами» [2, с. 207].

Етичні погляди на державне правління епохи Середнього царства найбільш повно відображені у відомому «Повчанні Гераклеопольського царя» своєму синові Мерікара (XXII ст. до н.е.). Головним для правителя, вважає цар, є чесність, справедливість і гуманність. Відповідні настанови передбачають: «не бути злим, а бути доброзичливим»; «говорити істину»; «втішати плачучого, не утіснити вдову, не проганяти людину через майно її батька»; «стерегтися карати несправедливо»; «не вбивати»; «не відрізати сина людини від простолюдина»; «наближати до себе людину за справи її». Окремими настановами царя звучать його поради «поважати», «звеличувати» вельмож і жерців», «охороняти їх добробут», «нагороджувати податними списками, земельними ділянками», щоб вони не порушували закони і залишалися вірними царю, тоді «не буде заколотника серед них». Важливим для царя є також опанування ораторським мистецтвом: «будь вправним у промовах і сила твоя буде (велика). Меч (людини) – це (сильна) мова, слово сильніше за будь-яку зброю». Царю необхідно бути освіченим і проявляти мудрість: «(будь мудрим)... (Фортеця) вельмож – це мудрість. Не шкоди собі той, хто знає своє знання»; «відкривай книгу твою, щоб ти слідував знанню. Будь вправним у навчанні». Водночас цар радить синові бути рішучим щодо відкритих ворогів і виправдовує стосовно них навіть жорстокість: «шкідлива людина – це підбурювач. Знищ його, вбий, зітри ім'я його, [згуби] приборників його, знищ пам'ять про нього»; «придушуй натовп, знищуй полум'я, яке йде від неї, не підтримуй [людину, яка] ворожа, вона – ворог». Моральною квінтесенцією «Повчання» є такі слова: «Відкрій обличчя своє, щоб ти піднісся як людина» [6, с. 122-133].

Низка давньоєгипетських пам'яток відображає зв'язок ідеї доброчесного правління зі встановленням належного суспільного порядку та звертають увагу на те, що соціальні конфлікти здебільшого зумовлені зловживаннями влади. Такі думки викладаються, зокрема, у «Пророцтвах Іпусера» (XVIII ст. до н.е.), в якому описується повстання селян, ремісників і рабів проти царської влади, що ознаменувало соціальний переворот переходу Давнього царства до Середнього (середина XVIII ст. до н.е.) [7, с. 24]. І хоча слова Іпусера, людини багатой і знатної, пронизані ненавистю до повстанців [8, с. 80], він пов'язує соціальні катаклізми з бездіяльністю і брехнею царя – земного намісника бога [7, с. 21, 24]: «воно (нешастя) не настало би, якби були боги серед нас (тобто людей). ... не було керівника в їх час. Де ж він [навіть] сьогодні? Хіба він спить? Дивіться, не була видна [до сих пір] його сила. Коли ми гинули, я не знаходив тебе [вочевидь, царя]... Немає більшого гріху, ніж зіпсованість серця. ... Не бачить [цар нікого, окрім] ворогів... Те, що викликає смуту, це слова його [царя], [більш ніж] палка [насильника]. ... Розум, знання і правда з тобою. А смуту разом із шумом міжусобиці ти розсилаєш по країні. Дивись, один чинить насильство над іншим. [Люди] йдуть проти твоєї велінь... Хіба існує пастир, який бажає смерті [своєму стаду]?... Ти робив усе, щоби викликати це. Ти брехав» [7, с. 25-26]. Таким чином, викриваючи пороки царя, Іпусер зауважує, що в разі розумної і справедливої поведінки правителя, давньоєгипетський народ не постав би проти нього. Не випадково цю давню пам'ятку дослідники розглядають як своєрідне месіанське пророцтво, згідно з яким припинення лих можливе лише за правління ідеального царя [9, с. 6].

Звеличення правителя за високі моральні якості знаходимо у відомій літературній пам'ятці періоду Нового царства Поємі Пентаура. Оспівуючи відважну перемогу Рамсеса II у кадешській битві початку XIII ст. до н.е., Пентаур віддає належне особистим якостям царя: «він сміливий і доблесний перед ворогом своїм, стійкий серцем, відмін-

ні задуми його, благі наміри, чіткі і зрозумілі вказівки». Але викривається і його надмірна жорстокість: «Хіба добре, що ти вбиваш слуг своїх?»; «твій лід лютий, нема в тебе милосердя. Не будь жорстоким в діяннях своїх, цар! Мир благодворніший за битву». Тож автор поеми зрештою схвалює мудрий учинок царя, який утримався від подальшого знищення переможеного народу [10, с. 58-71].

Ідеєю доброчесності має бути пронизано й правосуддя. Ієрогліфічний надпис на стіні гробниці візира часів фараонів XIII династії (XIII-XVI ст.ст. до н.е.) «Призначення візира» містить такі настанови: «Не суди [неправедно], [адже] ненавидить бог упередженості. Дивись на того, кого знаєш, так само, як на того, кого не знаєш, на близького тобі так само, як на чужого»; «не проходь повз скаржника, не вислухавши його»; «не гнівайся на людину марно»; «будь страшним, проте, якщо людина змушує постійно боятися себе – в ній, на думку людей, є дещо неправдне (тоді – авт.) не говорять про нього: «Це людина!» [11, с. 29]. Аналогічні приписи передбачені в Указі Хоремхеба: на посаду судді призначаються «небагатослівні, грішні, які вміють судити, слухати промови царя і (виконувати – авт.) закони судової палати». Фараон наставляє суддів: «Не приятелюйте з іншими, не беріть хабар від іншого. Чи пристало вам творити неправду проти праведного!» [12, с. 35-36].

Зразком утілення ідеї доброчесності в діяльності держави виступає відомий Вавилонський політичний твір (VIII-VII ст.ст. до н.е.). У ньому міститься низка застережливих пророцтв царю у вигляді згубних наслідків для нього на випадок неправедного правління: «Якщо цар право не шанує – люди його буряться, країна його спустошується; якщо мудреця свого не шанує – дні його будуть короткими; якщо візира він не шанує – країна проти нього повстане; якщо злочинця шанує – розум країни запаморочиться; якщо сиппарця гнобитиме і вирішить судову справу на користь чужака, Шамаш (бог-покровитель Сиппара) встановить на землі чуже право» (іншими словами, влада перейде до рук узурпатора чи ворога); «якщо ніпурці звернуться до нього стосовно судової справи, а він заради хабара гнобитиме їх, Елліль (бог-покровитель Ніпура) ворога на нього пошле і воїнів його скине, а князь і його довірена особа будуть утиснені в зневазі» [13, с. 41-53].

Еталоном доброчесного обліку царя виступає також пролог до Кодексу законів царя Хаммурапі. Цей Кодекс складений як керівництво до «істинного щастя і доброго правління» [14, с. 46] з метою «встановлення справедливості в країні», щоби «згубити злочинців і злих», а «сильний не утискав слабого». У пролозі цар звеличується за те, що є «богобоязним», «покірним Шамашу», «законним», «сильним», «мудрим», «незрівнянно розумним», «світлим», «справедливим», «справи якого неповторні, а слова чудові», «поклав правду і справедливість в уста країни і дав благоденство народу» [15, с. 150-151].

Підсумовуючи викладене, зробимо такі **висновки**. У політико-правовій думці Давнього Єгипту та Вавилону ідея доброчесності влади осмислюється як гостра практично-політична проблема, потреба розв'язання якої зумовлена необхідністю встановлення справедливого правління і утвердження належного суспільного порядку. Ця ідея розвивалася в межах етичної концепції праведного життя, а тому втілювалася в моральних настановах чинити «правильно» і в державній діяльності прагнути «доброго владарювання». Критерії останнього персоналізувалися у високих моральних вимогах до осіб, які виконували державні функції. Ці вимоги передбачали покірність перед Богом, гуманне ставлення до простолюдів, поважне ставлення до підлеглих та справедливу політику щодо ворогів. Дотримання цих засад доброчесності у державній діяльності розглядалося як запорука мудрого правління, яке засіб уникнення соціальних невдоволень у суспільстві та як неодмінна умова життєвого успіху і прощення Богом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Древние цивилизации / С.С. Аверинцев, В.П. Алексеев, В.Г. Ардзинба [и др.] ; под общ. ред. Г.М. Бонгард-Левина. – М. : Мысль, 1989. – 479 с.
2. Египетская мифология: Энциклопедия. – М. : Изд-во Эксмо, 2002. – 592 с.
3. Єгипетська книга мертвих // Пробудження [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://waking-up.org/religii-svitu/yegipetska-kniga-mertvih/uk>.
4. Графский В.Г. Книга мертвых / Антология мировой правовой мысли : в 5 т. – М. : Мысль, 1999. – Т. 1 : Античность. Восточные цивилизации / [отв. ред.: Л.Р. Сюкияйнен], 1999. – 749 с.
5. Акимов В.В. Божественная воля в изменчивой жизни человека: «Поучение Птахотепа» и Книга Экклезиаста / В.В. Акимов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://luhot.ru/uploads/akimov/akimov_boz_volia_ekkl_i_ptahhotep.pdf.
6. Рубинштейн Р. Поучение Гераклеопольского царя своему сыну (Эрмитажный папирус № 1116 А) / Р. Рубинштейн // Вестник Древней истории. – 1950. – № 2.
7. Графский В.Г. Речения Ипусера / Антология мировой правовой мысли : в 5 т. – М. : Мысль, 1999. – Т. 1 : Античность. Восточные цивилизации / [отв. ред. Л.Р.Сюкияйнен], 1999. – 749 с.
8. Грацианский П.С. Древний Египет. Политическая и правовая мысль Ближнего и Среднего Востока / Л. С. Васильев, В. Г. Графский, П. С. Грацианский и др.; отв. ред. В. С. Нерсеняц // История политических и правовых учений : Древний мир. – М. : Наука, 1985. – 349 с.
9. Акимов В.В. Древнеегипетские «Речения Ипувера» и библейская книга Экклезиаста / В.В. Акимов // Библийский альманах «Скрижали». – 2012. – № 3. – с. 59–77 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://luhot.ru/uploads/Akimov201.pdf>.
10. Поэма Пентуара // Хрестоматия по истории Древнего Востока. – М. : Издательство фирма «Восточная литература» РАН, 1997. – 400 с.
11. Графский В.Г. Назначение везира / В.Г. Графский // Антология мировой правовой мысли : в 5 т. – М. : Мысль, 1999. – Т. 1 : Античность. Восточные цивилизации / [отв. ред.: Л.Р. Сюкияйнен], 1999. – 749 с.
12. Графский В.Г. Указ Хоремхеба / В.Г. Графский // Антология мировой правовой мысли : в 5 т. – М. : Мысль, 1999. – Т. 1 : Античность. Восточные цивилизации / [отв. ред.: Л.Р. Сюкияйнен], 1999. – 749 с.
13. Дьяконов И.М. Вавилонское политическое сочинение VIII-VII вв. до н.э. / И.М. Дьяконов // Вестник древней истории. – 1946. – № 4.
14. Графский В.Г. Законы Вавилонского царя Хаммурапи / В.Г. Графский // Антология мировой правовой мысли : в 5 т. – М. : Мысль, 1999. – Т. 1 : Античность. Восточные цивилизации / [отв. ред.: Л.Р. Сюкияйнен], 1999. – 749 с.
15. Кодекс законов царя Хаммурапи // Хрестоматия по истории Древнего мира / под ред. акад. В.В. Струве. – Т. 1. – М., 1950. – С. 150–151.

УДК 340 (477.75) (091)

КОНЦЕПЦИЯ КУЛЬТУРНО-НАЦИОНАЛЬНОЙ АВТОНОМИИ ВРЕМЕННОГО КРЫМСКОГО МУСУЛЬМАНСКОГО КОМИТЕТА И ТАТАРСКОЙ ПАРТИИ (1917–1918 ГГ.)

**Хаяли Р.И.,
д.и.н., доцент**

Крымский институт права

В статье рассматривается процесс формирования Временного Крымского мусульманского комитета и Татарской политической партии. Пристальное внимание уделяется вопросам участия ВКМИК и Татарской партии в подготовке и проведении Курултая крымских татар, разработке программных документов и положений культурно-национальной автономии.

Ключевые слова: ВКМИК, Татарская партия, Курултай, культурно-национальная автономия.

Хаялі Р.І. / КОНЦЕПЦІЯ КУЛЬТУРНО-НАЦІОНАЛЬНОЇ АВТОНОМІЇ ТИМЧАСОВОГО КРИМСЬКОГО МУСУЛЬМАНСЬКОГО КОМІТЕТУ І ТАТАРСЬКОЇ ПАРТІЇ (1917–1918 рр.) / Кримський інститут права, Україна

У статті розглядається процес формування Тимчасового Кримського мусульманського комітету і Татарської політичної партії. Пильна увага приділяється питанням участі ВКМІК і Татарської партії у підготовці та проведенні Курултаю кримських татар, розробці програмних документів та положень культурно-національної автономії.

Ключові слова: ВКМІК, Татарська партія, Курултай, культурно-національна автономія.

Hayali R.I. / CONCEPT OF CULTURAL AND NATIONAL AUTONOMY OF TEMPORARY CRIMEAN MUSLIM COMMITTEE AND THE TATAR PARTY (1917–1918) / Crimean Law Institute, Ukraine

The article deals with the formation of the Interim Committee and the Crimean Tatar Muslim political party. Careful attention is paid to participation in VKMIK and Tatar party preparation and conduct of the Kurultay of the Crimean Tatars, the development of policy documents and provisions of national cultural autonomy.

Becoming one of the first political organizations of the Crimean Tatar people – Tatar party took place in a difficult period of social revolution that erupted in the Russian Empire in the First World War.

Adopted party program resonated with the ideas of the Russian Socialist Revolutionary Party. This is quite natural because the Crimea belonged to the agricultural areas of the Russian Empire, and among the Crimean Tatar population was the most sensitive land issue.

The program has identified the Tatar party device new Russia as a democratic federation with equal rights of languages. The most important task in the national legal field involves the creation of conditions for wide self-determination, development of universal compulsory free education, administration office in their native language in national and spiritual institutions. In the opinion of the program, the sovereignty of the people to determine the concentration of supreme state power in his hands, ensuring equal direct secret ballot, government agencies and local authorities for a period of 4 years. Great attention was paid to ensuring equal rights regardless of nationality, social and religious status.

The main activity of the Tatar party accounts for 1917–1918 years. It was the first political party in the history of the Crimean Tatars, which had its own charter, a program which sought to give effect to cultural-national autonomy of the people.

Key words: VKMIK, Tatar party, Kurultaj, cultural-national autonomy.